www.jgk.imamreza.ac.ir

Journal of Greater Khorasan

Vol. 17, No. 62, 2026

Received 19 May 2024 | Revised 04 Oct 2025 | Accepted 02 May 2025 | Published 15 Jun 2026

ISSN (Online): 2717-1671 ISSN (Print): 2251-6131

Research article

Re-reading a Cultural Landscape through the Lens of Cultural Sustainability (Case Study: Bagh-e Ghadamgah of Neyshabur)

Honey Fadaie Tamijani (a)

a) Assistant Professor,Department of Architecture, Roudehen Branch, Islamic Azad University,Roudehen, Iran (dr.fadaie@iau.ac.ir)

Keywords

Tomb Garden, Ghadamgah garden of Neishabur, Cultural Landscape, Cultural Sustainability

Citation

Fadaei Tamijani, H. (2026). Re-reading a Cultural Landscape through the Lens of Cultural Sustainability (Case Study: Bagh-e Ghadamgah of Neyshabur). *Journal of Greater Khorasan*, 17(62), 83-104.

Use your device to scan and read articles online

Abstract

The tomb gardens are a type of cultural landscape and historical gardens that have valuable concepts, and we can mention the parameters sustainable development, which are one of the most important research topics in the field of architecture and landscape in recent decades. Recognizing these principles and can be a better understanding of garden and landscape design. Since the cultural sustainability has been discussed less than other aspects of sustainable development, considering the importance of this discussion in the design of cultural landscapes, the purpose of this research is to identify the parameters of cultural sustainability in the design of the Gadmagah Garden of Neishabur as one of the most well-known Persian tomb gardens and a valuable cultural landscape. This can be an effective step towards explaining this approach as one of the dimensions of sustainable development in landscape design. The research method is descriptive-analytical based on the data from the scholars' perspectives in the field of cultural sustainability and the findings from the design features of the Ghadamgah based on the resources study and the observation of images and documents. Thus, first, the characteristics of Ghadamgah, the principles of cultural sustainability and cultural landscape are described and explained. Then, the features of Ghadamgah garden are analyzed based on the cultural sustainable parameters. The findings indicate that cultural sustainability criteria such as social interactions, preservation of identity and cultural heritage, localism, coordination with the site, and belonging to the place have been used in Ghadamgah Garden design.

DOI: https://doi.org/10.22034/jgk.2026.538863.1287

URL: https://jgk.imamreza.ac.ir/article_252249.html

©Authors retain the copyright and full publishing rights.

* Corresponding Authors:

Introduction

Shrines and pilgrimage sites have long played a significant role in the structure, fabric, social relations, and regulations of societies. The study of garden-mausoleums (bagh-mazar), as a distinct type of Persian historical garden, holds considerable importance in elucidating cultural concepts and components. Garden-mausoleums are a group of Persian gardens in which a garden adorns the surroundings of a tomb, mausoleum, or memorial monument. Historical studies indicate that the Persian garden, throughout its millennia-long history, has undergone minimal changes and has consistently followed a geometric and systematic pattern. The order and geometry governing the architecture of Persian gardens serve as the common thread distinguishing them from gardens of other nations. The layout of garden-mausoleums closely follows the reference pattern of the Persian garden; however, within the garden enclosure, the burial place of a political, religious, or renowned figure is typically situated. Ghadamgah gardens represent a specific type of these garden-mausoleums, where the footsteps of revered figures have been transformed into sacred structures, and the surrounding site designated as a commemorative place.

The Ghadamgah complex of Neyshabur is among the most renowned stopping places of Imam Reza (PBUH). Located 35 kilometers from the city of Neyshabur, this complex has been known by this name since the Timurid period, and during the reign of Shah Abbas I of the Safavid dynasty, a domed structure was erected upon it and an elegant garden was laid out. Given the significance of the Ghadamgah garden-mausoleum as a valuable cultural landscape in Khorasan, understanding the cultural components influencing its design is of considerable importance. Since culture has been established as the primary foundation of sustainable development and cultural identity as a prerequisite for sustainability, the study and examination of historical sites as cultural heritage through a sustainability approach significantly contributes to identifying cultural sustainability components in architectural and landscape design. The present research seeks to re-examine and elucidate the components of cultural sustainability as a pillar of sustainable development, and accordingly, while describing the cultural landscape, cultural sustainability, and the characteristics of Ghadamgah Garden, it aims to answer the following question: "What components of cultural sustainability have been employed in the design of Bagh-e Ghadamgah of Neyshabur?"

Methodology

This research was conducted with the aim of elucidating and identifying the components of cultural sustainability in the design of Bagh-e Ghadamgah of Neyshabur as a cultural landscape. Given the nature of the subject, a qualitative approach was selected, and the research strategy is descriptive-analytical, focusing on the analysis and comparison of the constituent spaces of the garden (natural and built) and the extraction of cultural sustainability components in the design of each.

Research data were collected through documentary studies, observation, and analysis of the garden. In the first phase, scientific sources related to cultural landscape, cultural sustainability, and their constituent components were reviewed from reputable databases such as Google Scholar and Iranian academic journals. This search yielded the perspectives of eleven groups of scholars in both Persian and English. In the second phase, information pertaining to Ghadamgah Garden as the case study was gathered based on written documents and sources, field observation, and related images and maps. Given that this garden, like many historical gardens, has undergone changes and transformations over centuries, the focus was placed on library resources and historical research for greater precision.

Data analysis was conducted using qualitative content analysis. Based on the shared perspectives of scholars in this field, ten cultural sustainability components were selected as the analytical framework: social justice, social interactions, citizen participation, creation of tranquility and delight, sense of place attachment, legibility, social security, preservation of identity and cultural heritage, vernacularism, and harmony with the context and surrounding environment. Since the garden-mausoleum of Ghadamgah, like other Persian gardens, comprises two main spaces—natural (water and vegetation) and architectural—the cultural sustainability components were examined in both spaces, and the analysis of each space against the aforementioned components was presented using visual coding (black squares for compliance and white for non-compliance).

Results and Discussion

Bagh-e Ghadamgah of Neyshabur is situated on the slopes of the Binalud Mountains and represents an example of the Persian garden-mausoleum combining the "terraced garden" (bagh-e takht), "pavilion garden" (bagh-e kushk), and "courtyard garden" (bagh-e hayat), constructed during the Safavid period. The entire complex is organized in three sections along a central axis at three levels, conforming to the slope of the Binalud foothills. At the highest level of the garden stands the octagonal tomb chamber, with a chahar-taqi (four-arched structure) on its eastern side enclosing the spring.

Social Justice, Social Interactions, and Citizen Participation: Unlike most Persian gardens, which are private, Ghadamgah Garden is a public space surrounding a sacred site, providing all citizens access to the enclosed, cool garden space. The Ghadamgah avenue, in addition to providing access to the upper complex, has offered wayfaring services to travelers and pilgrims since the time of Shah Abbas, including a courier house, caravanserai, and bathhouse. The presence of a semi-enclosed garden in the lower section and alcoves for accommodating travelers and pilgrims facilitates welfare and social interactions for all citizens.

Creation of Tranquility, Delight, and Sense of Place Attachment: The combination of pools and basins

positioned along the flowing qanat watercourse, together with channels branching from the central axis, produces a pleasant sound and cools the garden atmosphere. The tomb structure, crowned by a dome at the center of the highest courtyard, possesses high visual weight and consequently fosters a sense of place attachment. Spatial diversity and flexibility also constitute criteria for creating vitality and dynamism.

Legibility: The use of a clear geometric order, straight perpendicular pathways, and the placement of the tomb at the center of the highest courtyard all contribute to the clarity and legibility of the complex. The total length of the Ghadamgah complex is 220 meters, organized across four levels of relatively equal length, providing sufficient time for spatial perception and the experience of levels with distinctly different characteristics. The planting of pine trees along both sides of the Ghadamgah avenue further enhances the legibility of this space.

Social Security: The creation of enclosure, preservation of privacy, and observance of hierarchy in approaching the tomb contribute to establishing territoriality and social security. The gradual transition from worldly, material functions toward pilgrimage and spiritual functions is achieved through the design of the complex's various levels. The positioning of the complex in accordance with the mountain slope and the placement of the tomb on elevated ground provide clear views, visual command, and spatial dominance—criteria associated with social security.

Preservation of Identity and Cultural Heritage: In the design and geometry of Ghadamgah Garden, the preservation of Persian garden identity and heritage is clearly evident. The garden's plot division scheme is a synthesis of the reference pattern of Persian gardens. The construction of a garden in the Persian manner by Shah Abbas Safavi reflects the preservation of identity and the safeguarding of cultural heritage values. The design of the octagonal tomb chamber is likewise derived from the architecture of Safavid garden pavilions. The pattern of Ghadamgah Garden can be compared to pre-Islamic fire temples and chahar-taqi structures, where the sacred space was situated beneath a four-arched structure overlooking the main open spaces.

Vernacularism: The garden's irrigation employs the indigenous qanat system, supplied through two qanats. The planting system is based on native and fruit-bearing vegetation, harmonized with the local climate. The design of the buildings, particularly the tomb chamber as the principal structure, draws upon indigenous and historical Persian architectural traditions. The employment of a double-shell dome represents an adaptive strategy for the local environment and climate, and the materials used are locally sourced brick with Safavid-era tile ornamentation.

Harmony with Context and Surrounding Environment: The placement of the complex on the mountain slope fully conforms to the terrain's gradient and the direction of the qanat water flow, demonstrating adaptation to the geographical and environmental characteristics of the site. Historical images and old maps reveal the extension of the garden's central longitudinal axis as the main avenue advancing into the midst of agricultural lands. The location of the garden at the terminus of the Ghadamgah avenue, the planting of native vegetation, and the use of vernacular materials demonstrate the complex's integration with the urban fabric and its physical continuity with the surrounding context.

The final assessment indicates that, with the exception of a few instances—such as sense of place attachment within the green space, the interaction of the tomb chamber with its immediate surroundings, and the experience of delight within it—the design of Ghadamgah Garden complies with cultural sustainability components in all respects.

Conclusion

This research was undertaken with the aim of identifying cultural sustainability components in Bagh-e Ghadamgah of Neyshabur as a historical exemplar of Persian garden-mausoleums. As attested by scholars, the Ghadamgah garden-mausoleum is a commemorative site constructed during the Safavid period in honor of the arrival and blessed presence of Imam Reza (PBUH), and according to UNESCO criteria, it possesses the defining characteristics of a cultural landscape.

The findings, in response to the research question, reveal that the creation of public green spaces and public service and welfare facilities constitute effective indicators for establishing social justice, fostering citizen interactions, and promoting vitality and delight. The employment of cultural and vernacular patterns and symbols serves as an effective indicator for enhancing sense of place attachment and preserving identity and cultural heritage. Attention to physical and historical contexts constitutes the indicators of harmony with the setting, and the use of geometry and proportion in design represents an effective indicator of spatial clarity and legibility.

The cultural sustainability components identified in the design of Persian garden-mausoleums can serve as a foundation for recognizing and conserving historical landscapes and may be considered as an appropriate model for contemporary landscape design. The findings of this paper can provide a basis for future research, such as the study of other dimensions of sustainable development in the design of Ghadamgah Garden, comparative analyses of Neyshabur's Ghadamgah with other Persian garden-mausoleums through the lens of cultural sustainability, and feasibility studies on extending the cultural sustainability characteristics of Ghadamgah Garden to the design of contemporary green spaces.

www.jgk.imamreza.ac.ir

پژوهشنامه خراسان بزرگ

دوره ۱۷، شماره ٦٢، بهار ١٤٠٥

ISC | MSRT | ICI

مقاله پژوهشی

شاپا چاپی: ۶۱۳۱-۲۲۵۱ شاپا الکترونیکی: ۱۶۷۱-۲۷۱۷

بازخوانی یک منظر فرهنگی با رویکرد پایداری فرهنگی(مورد پژوهشی: باغ قدمگاه نیشابور)

هانیه فدایی تمیجانی

استادیار، گروه معماری، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران (dr.fadaie@iau.ac.ir)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۲۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۱۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۳/۲۵

شماره صفحات: ۸۳-۱۰۴.

واژگان کلیدی:

باغ مزار، باغ قدمگاه نیشابور، منظر فرهنگی، پایداری فرهنگی

استناد به مقاله:

فدایی تمیجانی، ه. (١٤٠٥). بازخوانی یک منظر فرهنگی با رویکرد پایداری فرهنگی(مورد پژوهشی: باغ قدمگاه نیشابور). *پژوهشنامه خراسان بزرگ*، ۱۷(٦٢)، ۸۳-۱۰٤.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید.

چکیده

باغ مزارها گونه‌ای از منظر فرهنگی و باغ های تاریخی هستند که دارای مفاهیم ارزشمندی می باشند. از جمله آنها می توان به مولفه‌های توسعه پایدار اشاره نمودکه از مهمترین محورهای پژوهشی در حوزه معماری منظر در دهه‌های اخیر می‌باشند. شناخت این اصول می‌تواند درک بهتری از باغسازی و طراحی منظر بدهد. از آنجا که به بحث پایداری فرهنگی درمقایسه با سایر ابعاد توسعه پایدار کمتر پرداخته شده و باتوجه به اهمیت بررسی این بحث در طراحی مناظرفرهنگی، هدف از این پژوهش شناسایی مولفه‌های پایداری فرهنگی در طراحی باغ قدمگاه نیشابور به عنوان یکی از شناخته شده‌ترین باغ مزارهای ایرانی و منظرفرهنگی ارزشمند می‌باشد تا گامی موثردر راستای تبیین این رویکرد به عنوان یکی از ابعاد توسعه پایدار در طراحی منظر بردارد. روش پژوهش،توصیفی-تحلیلی بر اساس داده‌های حاصل از دیدگاههای پژوهشگران در زمینه پایداری فرهنگی و ویژگی‌های طراحی باغ قدمگاه نیشابوربرپایه مطالعه منابع و مشاهده تصاویر مربوط به آن می باشد. لذا در نخستین گام، ضمن معرفی و تشریح ویژگی‌های باغ قدمگاه، اصول پایداری و منظر فرهنگی تبیین می‌شوند. پس از آن ویژگی‌های باغ قدمگاه بر اساس مولفه‌های پایداری فرهنگی تحلیل و تبیین می‌گردند. یافته ها بیانگر آن است که در طراحی باغ قدمگاه، معیارهای پایداری فرهنگی همچون، تعاملات اجتماعی، حفظ هویت و میراث فرهنگی، بومی‌گرایی، هماهنگی بابستر و حس تعلق مکان به‌کاررفته است.

DOI: https://doi.org/10.22034/jgk.2026.538863.1287

OPEN ACCESS

URL: https://jgk.imamreza.ac.ir/article_252249.html

©Authors retain the copyright and full publishing rights.

*نویسنده مسئول مکاتبات

مقدمه

از دیرباز زیارتگاهها در ساخت، بافت، روابط و قوانین اجتماعی نقش مهمی داشته و دارند(Molaei, 2016, p. 91)، بررسی باغ مزارها به عنوان گونه‌ای از باغ‌های تاریخی ایرانی در تبیین مفاهیم و مولفه‌های فرهنگی نقش بسزایی دارد. باغ مزارها گروهی از باغ‌های ایرانی هستند که در آنها گونه ای از باغ پیرامون یک مزار، یک آرامگاه یا یک بنای یادمانی را آراسته است(Daneshdust, 2002). مطالعات و پژوهشهای تاریخی حاکی از آن است که باغ ایرانی در تاریخ چند هزار ساله خود شاهد تغییرات اندکی بوده و از یک الگوی هندسی و نظام مند پیروی کرده است. به عبارتی نظم و هندسه حاکم بر معماری باغ‌های ایرانی را می توان فصل مشترک این باغها در طول تاریخ دانست که موجب تشخیص و تمییز آنها با باغ های سایر ملل می شود(Fadaie, 2022, p. 2). ساختار هندسی باغ ایرانی به گونه ای است که در آن نظامهای طبیعی آبیاری وکاشت گیاهان و نظام مصنوع استقرار ابنیه با یکدیگر ادغام شده وکالبدی با ساختار منظم و هندسی ایجاد نموده اند(Fadaie Tamidjanie et al, 2020, p. 32). طرح باغ مزارها بسیار به الگوی مرجع باغ ایرانی نزدیک است اما در بین محوطه باغ معمولا در جایی مانند محل قرارگیری کوشک‌ها، محل تدفین شخص سیاسی، مذهبی و یا شخصیت شناخته شده‌ای است(Shahcheraghi, 2011, p. 52). باغ‌های قدمگاه گونه ای از این باغ مزارها می باشند. طبق نظر باستان‌شناس فرانسوی ژوزف کاستانیه[1]، احترام به قدیسان در آسیای میانه امری معمول بوده بطوریکه قدمگاه بزرگان به یک بنای‌مقدس تبدیل گشته وسایت پیرامون آن به‌عنوان مکان یادبود [2] مشخص می‌گردد(Zarcone, 2020, p. 31).

مجموعه قدمگاه نیشابور از پرآوازه ترین توقف‌گاههای امام رضا(ع) می‌باشد. این مجموعه که در ۳۵ کیلومتری شهر نیشابور بنا شده است، از دوره تیموری به همین نام مشهور بوده و در دوره شاه عباس اول صفوی ساختمان گنبدی بر روی آن ساخته و باغ باصفایی طرح افکنده اند(Naghdi et al, 2020, p. 37). با توجه با اهمیت باغ مزار قدمگاه به عنوان یک منظر فرهنگی ارزشمند در خراسان، شناخت مولفه‌های فرهنگی موثر در طراحی آن حایز اهمیت است. ازآنجاکه، فرهنگ به‌عنوان زمینه اصلی توسعه پایدار وهویت فرهنگی‌به‌عنوان پیشنیاز توسعه پایدار مطرح شده‌است (Nasr & Emadi, 2021, p. 62) و پایداری اجتماعی-فرهنگی به حفظ روابط ومفاهیم اجتماعی توجه دارد که عاملی برای تحکیم نظام‌های فرهنگی و حفاظت و توسعه ارزش‌ها و روابط اجتماعی بین شهروندان می‌باشد (Nasr & Emadi, 2021, p. 62). از این رو، مطالعه و بررسی مکان‌های تاریخی به عنوان میراث فرهنگی با رویکرد پایداری تاثیر بسزایی در شناخت مولفه‌های پایداری فرهنگی در طراحی معماری و منظر دارد. پایداری مناظر فرهنگی، بویژه اماکن تاریخی و میراث فرهنگی شهرهایی با سابقه تمدنی بالا، نیازمند توجه به نکاتی است که بخش قابل توجهی از آن در حوزه انسانی قابل‌کنترل است. توجه به الزامات و چالش های پایداری مناظر فرهنگی به این دلیل که نقشه فرهنگی مسیر توسعه فرهنگی را نشان می دهد و همچنین پیچیده شدن فرایند توسعه کالبدی و مواجهه با پدیده‌های تاریخی و نفوذ فناوری باید با حساسیت بیشتری مورد توجه قرار گیرد(Namaki et al, 2024, p. 34). پژوهش حاضر در صدد بازشناسی و تبیین مولفه‌های پایداری فرهنگی‌به عنوان رکنی از ارکان توسعه پایدار بوده و بدین منظور ضمن توصیف و تشریح منظر فرهنگی، پایداری فرهنگی‌و ویژگی‌های باغ قدمگاه، در پی پاسخ به این پرسش است: چه مولفه‌های پایداری فرهنگی در طراحی باغ قدمگاه نیشابور بکارگرفته شده‌اند ؟

1 Joseph Castagné

2 Lieu de mémoire

پیشینه پژوهش

از میان معدود منابع در مورد باغ قدمگاه نیشابور، دانشدوست از نخستین پژوهشگرانی بوده که ضمن تعریف مفهوم باغ مزار به معرفی تاریخچه و فضاهای تشکیل‌دهنده مجموعه قدمگاه نیشابور پرداخته و فضاهای تشکیل دهنده آن همچون باغ، چشمه‌گاه، بقعه، گرمابه،کاروانسراهای‌قدیم‌وجدیدراتوصیف‌می‌نماید(Dane shdust, 2002).علاوه‌بروی،پژوهشگران‌دیگری‌چون‌پاکدامن(Pakd aman, 2004) و نعیما (Naeema, 2006)، ضمن تبیین تاریخچه باغ قدمگاه، با جزییات بیشتری به توصیف و تشریح الگوهای معماری و عناصر تشکیل‌دهنده مجموعه قدمگاه پرداخته‌اند. گلستانی و شریف‌زاده، در مقاله‌ای با عنوان "کنکاشی در ویژگی‌های خیابان‌های صفوی"، با بهره‌گیری ازاسناد مکتوب و مصور تاریخی به بررسی خیابان باغ قدمگاه به عنوان یکی از خیابان‌های اصلی دوره صفوی پرداخته و اصول حاکم بر آن را در دو بخش که شامل بخش عملکردی مانند، اتصال میان خیابان و عناصر همجوار(باغ ها و..)، گردش و تفرج و سلسله مراتب و بخش کالبدی نظیر آب، گیاه و بنا را تحلیل و تبیین نموده‌اند(Golestani & Sharifzadeh, 2011). نظری و نیکزاد با استناد به اخبار وروایات و بررسی آثار و اماکن تاریخی، به بازیابی مسیر هجرت امام رضا(ع) در ایران‌پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که امتداد کلیه مسیرهای مفروض به نیشابور و باغ قدمگاه می‌رسیده‌است(Nazari & Nikzad, 2013). در مطالعات مفهومی، مهدیزاده به معرفی تغییر و تحولات کاربری این بنا از دوران صفوی تا پس از انقلاب اسلامی پرداخته و رویکرد مذهبی هر دوره را در حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس این اثر و تاثیر باورهای مردم در حفاظت از این بنا موثر دانسته‌است(Mahdizadeh, 2013) همچنین، رضا زاده اردبیلی و فاضل زاده تمام(Rezazadeh Ardebili & FazelzadehTmam, 2016)، از منظر عرفانی مجموعه قدمگاه را مورد مطالعه قرار داده و به بررسی‌سلسله مراتب هشتگانه عرفانی در طراحی باغ قدمگاه ورابطه میان شکل‌گیری باغ با تفکر طریقت پرداخته و آنچه در خصوص تفکر شریعت، طریقت و حقیقت، برداشت می‌شود را در مجموعه قدمگاه مورد مطالعه و بررسی قرار داده اند. تیری زرکن[1]، ضمن مطالعه بر روی مفهوم و جایگاه قدمگاهها در فرهنگ ایرانی و هندی، به معرفی قدمگاه نیشابور به عنوان مشهورترین قدمگاه اسلامی می پردازد(Zarcone, 2020). نقدی و همکارانش با استفاده از گزارش های حاکم نیشابوری، شیخ صدوق و شواهد تاریخی و باستان‌شناسی، ضمن تبیین مکان‌های اسکان امام رضا(ع)، باغ قدمگاه را یادمانی دانسته‌اند که پس از تخریب محله سکونتی آن حضرت در نیشابور، در دوره تیموری بنا شده است(Naghdi et al, 2020).

مروری بر پژوهش‌های فوق نشان می‌دهدکه تنها مطالعات اندکی در مورد باغ قدمگاه نیشابور انجام شده که بیشتر آنها جنبه توصیفی داشته و تمرکز بر روی ویژگی‌های کالبدی و فضاهای تشکیل‌دهنده قدمگاه داشته‌اند و تاکنون تحقیقاتی پیرامون این اثر تاریخی با محوریت توسعه پایدار انجام نشده است. بهمین سبب پژوهش به بررسی ابعاد و مولفه‌های پایداری فرهنگی که یکی از چهار رکن اصلی توسعه پایداراست، می پردازد.

مبانی نظری

منظر فرهنگی

اصطلاح منظر فرهنگی نخستین بار در دهه ۱۹۲۰ توسط جغرافی‌دان فرهنگی آمریکایی‌کارل سایویر[2] به کار رفت و سپس رواج یافت. طبق تعریف وی منظر فرهنگی از یک منظر طبیعی بوسیله یک گروه فرهنگی شکل یافته و براین باور

1 Thierry Zarcone

2 Sauer

استکه منظر طبیعی شامل سه عامل زمین شناسی، آب و هوایی و گیاهی بوده و با اضافه شدن عامل فرهنگ به آن در طی زمان ، منظر طبیعی نقش واسطه را ایفا نموده و فرم های مختلف منظر فرهنگی را شکل می‌دهد(Ramezani & Nezam, 2017). لازم به ذکر است که مداخله انسان در طبیعت فقط به مداخله فیزیکی محدود نمی‌شود بلکه مداخلات نامحسوس را نیز در برمی‌گیرد (Einifar & Eshtati, 2018, p. 85). مداخله انسان در طبیعت چه به طور ملموس و چه به طور ناملموس باعث ایجاد منظرهای فرهنگی می‌شود. در واقع انسان بوسیله مولفه‌ای به نام فرهنگ، طبیعت را دارای معنی تازه ای می‌کند(Ramezani & Nezam, 2017). در حالیکه دید ساکنان اولیه و مردمان بومی نسبت به جهان هستی و زیست بوم، دیدی یکپارچه بود که در آن طبیعت و فرهنگ به گونه ای جدایی ناپذیر در هم تنیده بودند، در دنیای مدرن با تقسیم موجودیت یکپارچه زیست بوم و قراردادن هر بخش آن در حوزه تخصصی، افتراقی عمیق میان طبیعت و فرهنگ ایجاد گردید(Einifar & Eshrati, 2018, p. 82). در واقع رابطه مدام بشر با محیط طبیعی، چشم اندازها و مناظری را در طبیعت ایجاد کرده است که نه می‌توان آنها را طبیعت بکر نامید نه اینکه به عنوان محیط مصنوع انسان ساخت در نظر گرفت. این محیط‌های مشترک را به عنوان مناظر فرهنگی می شناسند. مداخله بشر در طبیعت مناظر متعددی ایجاد کرده است. برخی از این مناظر حاصل کار بشر در محیط طبیعی‌است، برخی از آنها به واسطه پیشینه تاریخی در مرحله‌ای از تاریخ زندگی بشر ارزشمند تلقی‌می‌شوند(Namaki et al, 2024, p. 26). طبق شاخص‌های یونسکو، منظر فرهنگی مکانی است که با یک رویداد، فعالیت یا شاخص مهمی از نظر تاریخی مرتبط باشد. مناظر طراحی‌شده فرهنگی یا تاریخی هستند[1] یا دسته‌ای‌از مناظر بومی تاریخی بوده که مجموعه‌ای از سنت‌ها ، آداب، باورها یا ارزش ها را از دوره ای از تاریخ منعکس می کنند[2] و یا مناظرقوم نگاری‌اندکه توسط ذینفعان محلی تعریف‌شده و تعیین می‌کنندکدام منبع میراث فرهنگی با زمین رابطه همزیستی دارد[3](Namaki et al, 2024, pp. 31-32). بنابراین، شخصیت منظر منعکس کننده ارزش های افرادی است که آن را شکل داده‌اند و همچنان به زندگی‌در آن ادامه می‌دهند . فرهنگ خود نیروی شکل دهنده بوده و منظر فرهنگی بیانی‌است که به طور تصادفی اتفاق نمی‌افتد، بلکه توسط طراحی ایجاد می‌شود که مستقیماً با ایدئولوژی های ساکنان ارتباط دارد. مناظر فرهنگی همچنین شواهدی از فرهنگ مادی را نشان می دهند که در آنها تجلی یافته‌اند و در نتیجه روابط انسانی با اطراف انسانها را منعکس نموده و یک بخشی جدایی ناپذیر و منسجم از پیشینه فکری و فرهنگی آنها می باشند(Taylort & Lennon, 2011).

باغ قدمگاه در مسیری تاریخی و زیارتی واقع شده است و مسیرهای آیینی – مذهبی مانند مسیرهای زیارتی، مسیرهایی هستند که بدلیل وقوع رویدادهای مذهبی در گذشته حاوی زمینه‌ها و معانی فرهنگی، اجتماعی و مذهبی هستند(Molaei, 2016, p. 92) . همچنین شکل‌گیری آن‌به عنوان محیطی انسان ساخت در طبیعتی بکر بر پایه رویداد تاریخی- مذهبی که منعکس‌کننده اصول و مبانی فکری طراحی باغ ایرانی می‌باشد، گویای آن است که باغ قدمگاه به عنوان یک باغ مزار ایرانی و منظر فرهنگی در رده‌های اول و دوم مناظر فرهنگی یونسکو قرار می‌گیرد.

پایداری فرهنگی و مولفه های تشکیل دهنده آن

توسعه پایدار توسعه‌ای است که نیازهای نسل حاضر را بدون آسیب رساندن به نیازهای نسل‌های آینده برآورده کند. در ابتدا، جوامع پایدار با مسائل زیست‌محیطی مرتبط بودند،

1 Landscape designed and created intentionally by man

2 Associative cultural landscape

3 Organically evolved landscape

اما مفهوم آنها با گذشت ابعاد دیگری را نیزدر برگرفته است (Kosanotinević et al, 2018, p. 95). در تعاریف امروزی، توسعه پایدار توسعه‌ای چندبعدی است که شامل ابعاد مختلف پایداری‌اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و محیطی بوده و میزان موفقیت در دستیابی به اهداف توسعه پایدار با میزان مشارکت افراد وکارایی مدیریت شهری ارتباط مستقیم دارد. در تعریف توسعه پایدار، فرهنگ به عنوان زمینه اصلی توسعه پایدار و هویت فرهنگی به عنوان پیش نیاز توسعه پایدار مطرح شده‌است (Nasr & Emadi, 2021, p. 62). در سال ۲۰۰۱، هاکس[1] با تاکید بر نقش فرهنگ در برنامه‌ریزی محلی، پایداری فرهنگی را به عنوان چهارمین رکن توسعه پایدار که برگرفته از پایداری اجتماعی می‌باشد، معرفی‌کرد (Soini & Birkeland, 2014, p. 214). امروزه اهمیت مقوله فرهنگ در تمامی ابعاد توسعه پایدار مشخص شده است. فرهنگ برای توسعه حس هویت، دلبستگی مکان و مشارکت اجتماعی ضروری می باشد(Marsio, 2006, p. 5). به باور وی پایداری فرهنگی عواملی مانند حفاظت از میراث، حس تعلق به مکان، دانش بومی، سیاست‌های سنتی، توسعه فرهنگی جامعه، هنرها و... را مورد توجه قرار می‌دهد(Mohammadi & Farahbakhsh daghigh, 2024, p. 62). علاوه بر هاکس ، فرآیندی با هدف افزودن فرهنگ به عنوان چهارمین بعد پایداری با اعلامیه جهانی یونسکو در مورد تنوع فرهنگی آغاز شد که توسط پژوهشگران این حوزه نیز مورد بحث قرار گرفت (Axelsson et al., 2013, p. 217). از لحاظ مفهومی فرهنگ را می توان از جامعه متمایز کرد، اما پیوندهای بسیار نزدیکی بین این مفاهیم وجود دارد. جامعه به سیستم روابط متقابلی اطلاق می شود که افراد دارای فرهنگ مشترک را به هم پیوند دهد. هیچ فرهنگی بدون جامعه و هیچ جامعه‌ای بدون فرهنگ نمی‌تواند وجود داشته‌باشد(Haghi& Zabihi, 2012, p. 31). در پژوهش‌های انجام شده پیرامون اهمیت ضوابط اجتماعی و فرهنگی، اسکوایرز [2] اجتماع را به عنوان زیرمجموعه‌ای از محیط تعریف می‌کند که فرهنگی را که فرد درآن زندگی می‌کند، اشخاص و نهادهایی که با آنها در تعامل است را در نظر می‌گیرد. هویت اجتماعی و فردی یک فرد با هویت سایر اعضای یک جامعه مرتبط بوده و اجتماع الگوهای این روابط را منعکس می‌کند (Soini & Birkeland, 2014, p. 214). به باور مارسیو[3]، پایداری فرهنگی بر سایر ابعاد توسعه پایدار تاثیر گذار است که در زمینه زیست محیطی می توان به حفاظت از محیط زیست، در زمینه اقتصادی به توسعه اقتصاد خلاق و در زمینه اجتماعی به ارتقای حس هویت، دلبستگی به مکان، مشارکت اجتماعی وایجاد ظرفیت خلق مکان اشاره کرد (Mohammadi & Farahbakhsh daghigh, 2024, p. 62).

توسعه فرهنگی جامعه در واقع بخشی از چارچوب در حال گسترش پایداری تلقی می‌شود که به جوامع امکان شکل‌گیری مهارت‌های خلاقانه ومشارکت فعال را می‌دهد و مهمترین ویژگی‌آن، تمایز برای دستیابی به تنوع فرهنگی است (Salehi Milani & Mohammadi, 2011). پایداری فرهنگی اغلب به مثابه بخشی از پایداری اجتماعی، در نظر گرفته شده است که جنبه‌هایی مانند برابری، مشارکت و آگاهی از پایداری، رفتار وحفظ الگوهای اجتماعی-فرهنگی را پوشش می‌دهد (Soini & Birkeland, 2014). از دیدگاه برخی پژوهشگران، این پایداری اجتماعی معمولاً با چهارمعیار کلیدی تعریف می‌شود: عدالت اجتماعی، همبستگی، مشارکت و امنیت (Rahimi& Shahamat, 2024, p. 488) که فرهنگ جزیی از آن محسوب می شود. از دید سخی‌نیا و همکارانش، شاخص‌های پایداری فرهنگی دربرگیرنده مفاهیمی چون

1 Hawkes
2 Squires
3 Marsio

عدالت، ارتباط با طبیعت، تناسبات و هندسه، حریم، امنیت و مشارکت افراد می باشد(Sakhinia et al, 2019, pp. 115-116). گروهی دیگر نیز مولفه‌های کیفی در طراحی منظر که شامل عوامل اجتماعی و جامعه پذیری، انعطاف‌پذیری، خوانایی و مشارکت و انتخاب، توجه به کیفیت فضا، ایجاد حس تعلق به مکان ، امنیت اجتماعی، مطلوبیت محیطی و هماهنگی با محیط اطراف هستند، را معیارهای پایداری اجتماعی- فرهنگی‌دانسته(Nasr & Emadi, 2021, p. 74) و بعضی دیگر جوامع پایدار به لحاظ فرهنگی و اجتماعی را جوامعی می دانندکه در آنها محیط فیزیکی عاملی برای زندگی اجتماعی مشترک و ارتقای کیفی و رفاه گروههای مختلف در نظر گرفته شود(Mehan & Soflaei, 2017, p. 295) . پژوهشگران دیگری‌نیز به تعاملات اجتماعی، برابری اجتماعی و مشارکت افراد اشاره داشته‌اند (Ozel, 2023, p. 41). همچنین از ویژگی‌های جوامع پایدار اجتماعی- فرهنگی، دارا بودن حس تعلق مکان در محیطی امن می توان نام برد (Mohammad alizadeh & Esbah tuncay, 2019). مناظر فرهنگی نقش مهمی در کیفیت زندگی و احساس تعلق افراد دارند. ساختارهای هویتی و حس تعلق ناشی ازمناظر فرهنگی می‌توانند قوام دهنده هویت محلی افراد باشند(Haghi & Zabihi, 2012, p. 32) و در نهایت بر پایه برخی مطالعات، حفظ و ترویج آیین‌های اجتماعی، بازتاب جنبه‌های هویتی منظر، تداوم و انتقال فرهنگ ساخت و ساز بومی،تقویت حس تعلق به مکان و مطابقت با فرهنگ و هویت محلی در زمره ضوابط پایداری اجتماعی- فرهنگی قرار می گیرند(Namaki et al, 2024).در جدول شماره ۱، ضوابط و دیدگاههای پژوهشگران در منابع فارسی و انگلیسی زبان تبیین می گردد:

جدول۱: مولفه ها و ویژگی های پایداری فرهنگی برپایه دیدگاههای پژوهشگران معاصر

	نوع منبع	پژوهشگر	سال پژوهش	دیدگاهها
۱	منابع فارسی	صالحی میلانی و محمدی	۲۰۱۱/۱۳۹۰	مشارکت خلاق، تنوع فرهنگی
۲		سخی نیا و همکاران	۲۰۱۹/۱۳۹۸	عدالت، هماهنگی با طبیعت، حریم، ایمنی، هندسه و تناسبات، مشارکت شهروندان
۳		نصر وعمادی	۲۰۲۱/۱۴۰۰	حس تعلق به مکان، امنیت، سرخوشی از محیط، خوانایی، هماهنگی با طبیعت، انعطاف پذیری و مشارکت شهروندان
۴		نمکی و همکاران	۲۰۲۴/۱۴۰۳	حفظ هویت و آیین های فرهنگی، خس تعلق به مکان، تداوم بومی گرایی
۵		Hawkes	۲۰۰۱	حفظ میراث، حس تعلق به مکان، بومی گرایی، آموزش
٦	منابع انگلیسی	Haghi &Zabihi	۲۰۱۳	دارا بودن هویت و حس تعلق به مکان
۷		Soini & Birkeland	۲۰۱۴	تعاملات اجتماعی، امنیت، فعالیت های مشترک و داوطلبانه
۸		Mehan & Soflaei	۲۰۱۷	تعاملات و رفاه اجتماعی
۹		Mohammad Alizadeh & Esbah Tucay	۲۰۱۹	تعاملات اجتماعی، حس تعلق به مکان، عدالت اجتماعی و حس سرخوشی از مکان
۱۰		Ozel	۲۰۲۳	تعاملات اجتماعی، عدالت اجتماعی و مشارکت شهروندان
۱۱		Rahimi & Shahamat	۲۰۲۳	عدالت اجتماعی، همبستگی، امنیت و مشارکت اجتماعی

بر اساس جمع بندی مطالب گفته شده (جدول۱)، مولفه ها و معیارهای پایداری اجتماعی-فرهنگی درده بخش عدالت اجتماعی، تعاملات اجتماعی، مشارکت شهروندان، ایجاد حس آرامش و سرخوشی، حس تعلق به مکان ،خوانایی، امنیت اجتماعی، حفظ هویت و میراث فرهنگی، بومی گرایی و هماهنگی با بستر و محیط پیرامون رده بندی می‌شوند که در جدول ۲، راهبردهای طراحی مربوط به هریک از این مولفه ها پیشنهاد می گردد:

جدول۲: مولفه ها و راهبردهای پایداری فرهنگی در طراحی معماری(نگارنده)

	ضوابط و معیارها	راهبردهای مرتبط با پایداری در طراحی معماری
۱	عدالت اجتماعی	فراهم کردن رفاه و آسایش فیزیکی برای همه، آفرینش فضاهایی همگانی برای عموم
۲	تعاملات اجتماعی	آفرینش فضاهای منعطف و همگانی به منظور تعاملات اجتماعی
۳	مشارکت شهروندان	ایجاد فضاهای عمومی سایه گستر بستری برای مشارکت شهروندان
۴	ایجاد حس آرامش وسرخوشی	فراهم کردن آسایش فیزیکی و روانی با استفاده از طبیعت گرایی، نور طبیعی، زیبایی و تناسبات بصری، تنوع و انعطاف پذیری
۵	حس تعلق به مکان	تنوع فضایی و ایجاد وزن بصری بالا در بنا
٦	خوانایی	بهره گیری از تناسبات ومقیاس انسانی،نظام ها و جهت‌یابی فضایی (هندسی) مناسب
۷	امنیت اجتماعی	حفظ حریم، فراهم کردن نور طبیعی، امکان دید و تسلط بر فضا
۸	حفظ هویت و میراث فرهنگی	بهره‌گیری از اصول و الگوهای معماری سنتی و بومی ایرانی در طراحی با حفاظت از میراث فرهنگی
۹	بومی گرایی	بهره گیری از مصالح و شیوه‌های معماری بومی در ساخت بنا
۱۰	هماهنگی با بستر و محیط پیرامون	انطباق و هماهنگی فیزیکی، تاریخی و یا اقلیمی بنا با سایت و همجواری‌ها

پژوهشنامه خراسان بزرگ
دوره ۱۷، شماره ٦۲، ۱۴۰۵

روش پژوهش

این پژوهش با هدف تبیین و شناسایی مولفه‌های پایداری فرهنگی در طراحی باغ قدمگاه نیشابور به عنوان یک منظر فرهنگی انجام شده است. با توجه به ماهیت موضوع ، رویکردکیفی برای این مطالعه انتخاب می شود. این بخش به تشریح ماهیت راهبرد پژوهش، روش گردآوری و تحلیل داده‌ها می‌پردازد تا چارچوبی شفاف و نظام‌مند برای پاسخ به پرسش مطرح شده در این پژوهش ارائه شود.

راهبرد پژوهش

راهبرد این پژوهش، توصیفی- تحلیلی بوده که بر تحلیل و تطبیق فضاهای تشکیل دهنده باغ قدمگاه نیشابور(طبیعی و مصنوع) و استخراج مولفه‌های پایداری فرهنگی در طراحی هریک از آنها تمرکز دارد. یافته‌های حاصل از این روش می‌توانند امکان شناسایی مولفه‌های پایداری فرهنگی در طراحی منظر را فراهم کنند.

روش گردآوری داده ها

داده‌های این پژوهش از طریق مطالعات اسنادی، مشاهده و تحلیل باغ قدمگاه نیشابور گردآوری شده‌اند. مراحل گردآوری داده‌ها به شرح زیر است:

بررسی اسنادی: منابع علمی مرتبط با منظر فرهنگی ، پایداری فرهنگی و مولفه‌های تشکیل دهنده آن از پایگاه‌های معتبر مانندGoogle Scholar و نشریات داخلی ایران (مانند مجلات معماری و شهرسازی)، کتاب‌ها، مقالات و غیره مورد بررسی قرار گرفتند. این منابع برای تدوین چارچوب نظری و شناسایی مولفه‌های پایداری فرهنگی استفاده

می‌شوند که حاصل این جستجو، دیدگاههای یازده گروه از صاحبنظران به زبانهای فارسی و انگلیسی است(جدول۱).

جمع‌آوری اطلاعات نمونه موردی: اطلاعات مربوط به باغ قدمگاه به عنوان نمونه موردی این پژوهش بر پایه اسناد و منابع مکتوب، مشاهده میدانی و تصاویر و نقشه های مربوط به آن صورت گرفته است. از آنجاکه این باغ مانند بسیاری از باغ‌های تاریخی در طول قرن‌ها دستخوش تغییر و تحولات شده‌است، لذا به منظور تدقیق در این پژوهش، تمرکز بر روی منابع کتابخانه‌ای و پژوهش‌های تاریخی صورت می‌گیرد.

تحلیل داده ها

تحلیل داده‌ها با استفاده از تحلیل محتوای کیفی انجام شده است. ابزارهای تحلیل به شرح زیر هستند:

چارچوب نظری مولفه های پایداری فرهنگی: بر پایه دیدگاههای مشترک اندیشمندان این حوزه، ده مولفه پایداری فرهنگی به‌عنوان مبنای تحلیل انتخاب شدند که برای استخراج معیارهای پایداری فرهنگی در طراحی باغ قدمگاه استفاده می‌شوند.

برپایه چارچوب نظری فوق، الگوها و مولفه‌های پایداری فرهنگی در طراحی باغ قدمگاه به عنوان معیارهای تحلیل، تبیین و تشریح می‌گردند(جداول ۲و۳). از آنجا که باغ مزار قدمگاه همچون سایر باغ های ایرانی متشکل از دو فضای اصلی طبیعی (آب و گیاه) و معماری می باشد، پس از تبیین مولفه های پایداری فرهنگی در این دوفضا، تحلیل و انطباق هر فضا با مولفه های نامبرده با استفاده از کدگذاری بصری (مربع‌های سیاه برای انطباق و سفید برای عدم انطباق) نشان داده می شود(جدول۴).

تصویر۱: ساختار کلی پژوهش(نگارنده)

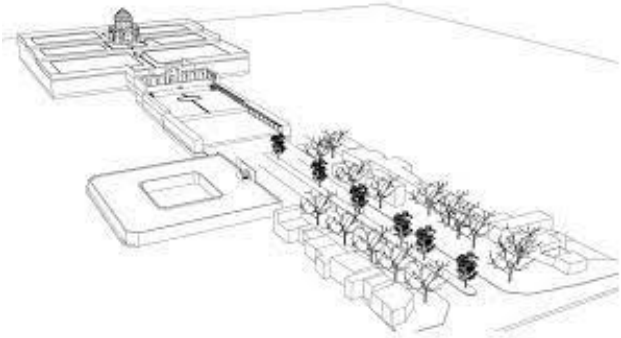
بحث ویافته‌های پژوهش

مروری بر تاریخچه و ویژگی های طراحی قدمگاه نیشابور

باغ قدمگاه نیشابور در دامنه کوههای بینالود قرار داشته و از سمت جنوب توسط خیابانی شمالی- جنوبی به جاده نیشابور –مشهد متصل می شود. این باغ مزار نمونه دیگری از باغ مزار ایرانی با ترکیب «باغ تخت»، «باغ کوشك»، و «باغ حیاط» است که در دوره صفوی ساخته شده و متشکل از حیاط های متوالی با اختلاف سطح و عمارت منفرد قدمگاه در وسط حیاط انتهایی است (Ansari, 2011, p. 9).

وجه تسمیه و علت شکل‌گیری این باغ در اکثر منابع ورود و قدمگاه حضرت رضا(ع) ذکر شده است. بررسی‌ها حاکی از آن است که امام رضا(ع) در هنگام اقامت در نیشابور در محله فز در کهندژ سکونت داشتند. زیرا کهندژ از مستحکم‌ترین و خوش آب و هوا ترین محله‌های نیشابور بوده که امروز ویران گردیده است. برخی از پژوهشگران طبق گزارش شیخ صدوق از محله فز ، قدمگاه فعلی را همان محله فز و محل اسکان امام رضا(ع) می دانند. در صورتیکه چنین نیست و نام قدمگاه تا پیش از دوره تیموری در هیچ کتابی

آورده نشده است(Naghdi et al, 202, p. 37). پس از ویرانی‌های بسیار در نیشابور توسط مغولان و غزها و زلزله‌های فراوان و فترت‌های بعدی، یادمانهای امام رضا(ع) به فراموشی سپرده شد و از دوره تیموری، به خصوص از عصر صفوی، قدمگاه فعلی که در مسیر مشهد بود، جای کهندژ با همان یادمانها را می‌گیرد(Naghdi et al, 2020, p. 38). مجموعه اصلی باغ قدمگاه در دوره صفوی و در زمان شاه عباس اول احداث شده و در دوره‌های بعدی‌مرمت گردید. در واقع قدمگاه نیشابور به صورت مجموعه‌ای از باغ و ابنیه قدمگاه بوده که مشتمل بر بقعه، کاروانسرا، حمام و مکان‌هایی جهت اطراق و اسکان زوار می‌باشد. کل مجموعه به صورت سه بخشی در راستای یک محور میانی در سه سطح و منطبق با شیب کوهپایه بینالود ساخته شده است. در میان بالاترین سطح باغ مجموعه، بقعه هشت ضلعی قرار داشته و در ضلع شرقی آن چهارطاقی‌است که چشمه را در بر می‌گیرد. کرت‌های اصلی دو طرف باغ توسط محور میانی از یکدیگر جدا می‌شوند(Pakdaman, 2004, pp. 144-145)(تصویر۲).

تصویر۲: مجموع تاریخی قدمگاه مشتمل بر خیابان، باغ و فضاهای خدماتی(Rezazadeh Ardebili& Fazel Tamam, 2016, p. 106)

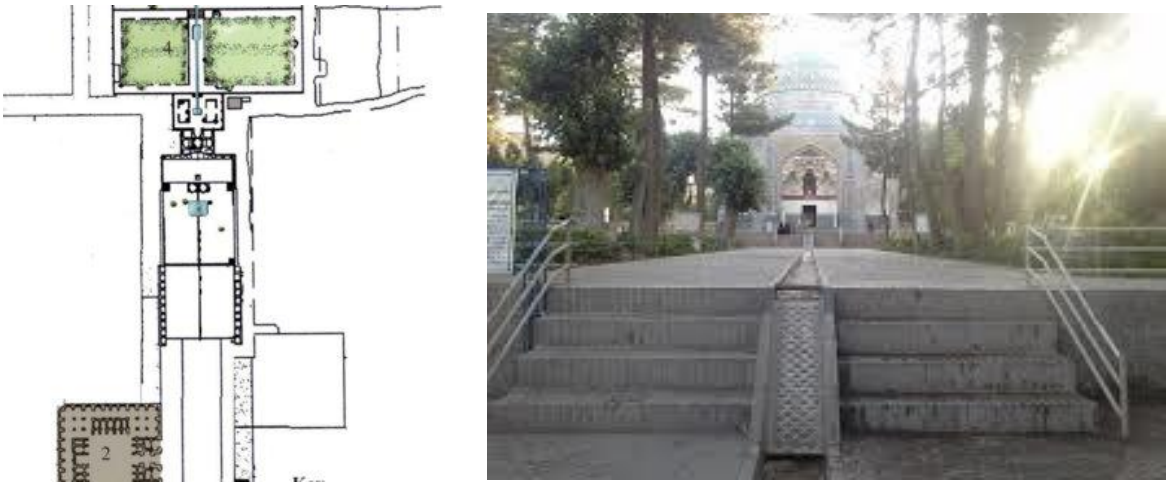
مساحت زیر بنای بقعه قدمگاه ۱۵۴ متر مربع است. بیرون بقعه چهار ایوان بزرگ و چهار در وجود داشته که امروزه فقط در به‌سمت قبله باز است. چهار ایوان کوچک در چهارسو میان ایوان های بزرگ قرار گرفته اند(Naeema, 2006). روبروی هر ایوان یک حوض قرار دارد که با جویهای سنگی بهم متصل است. ارتفاع گنبد از سطح زمین ۲۵ متر می باشد. نمای داخلی بنا دارای کاشیکاری و نقاشی دوران قاجار است. نمای بیرونی شامل کاشی‌های معرق دوره صفوی و کاشی‌های هفت رنگ با نقوش اسلیمی زرد رنگ می باشد. ایوان ورودی دارای تزیینات مقرنس کاری است(Behehshti& Kheirandish, 2016)(تصویر۳).

تصویر۳: عمارت بقعه باغ قدمگاه(نگارنده)

بالاترین بخش باغ مربع شکل با مساحت۲۰۰ مترمربع است . پس از آن سردر مرکزی و حیاط مجموعه و پایین تر بخش محل اسکان زوار می باشد. سردر بخش میانی از عمارت اصلی باغ جدا بوده و در ضلع شمال آن حیاط کوچکی قرار گرفته که با پله از باغ بالایی جدا می‌شود. درجنوب آن نیز ایوانی کشیده ورو به فضای شهری مجموعه و مسیر ورود به باغ قرار داشته که با ارتفاعی حدود ۳ متر بالاترازآن واقع شده است. بخش سوم (پایینی) مجموعه دربرگیرنده باغی نیمه محصور و فضای سبز شهری است با اختلاف ارتفاع ۳ متر پایین‌تر از ایوان دردو سطح قرار می‌گیرد. مسیر پیاده در این جا بر خلاف باغ که در راستای محور میانی قرار گرفته است، درحاشیه وکنار دیوارها تعبیه شده است. در داخل دیوارهای جانبی سطح پایین، طاق هایی با عمق ۳متر برای اسکان زوار ایجاد که در داخل آنها اجاق هایی‌تعبیه شده‌است (Behehshti & Kheirandish, 2016).

مطابق با توصیفات فوق و تصاویر شماره ۴، طراحی و ساختار هندسی باغ قدمگاه منطبق با اصول و ضوابط باغ‌سازی ایرانی بوده که عناصر طبیعی(گیاهان و آب) و عناصر مصنوع (فضاهای معماری) برپایه هندسه‌ای مشخص حول محور میانی تعریف شده‌اند.

تصویر۴: سازماندهی فضایی باغ قدمگاه حول محور میانی(آب نماها). راست: پلان مجموعه قدمگاه(Madsizadeh, 2013)، چپ: پیروی از الگوی باغ تخت ایرانی و استقرار بقعه بر روی محور اصلی(Rezazadeh Ardebili& Fazel Tamam, 2016, p. 106)).

پس از توصیف و تشریح ویژگی‌های کالبدی درطراحی باغ قدمگاه نیشابور، برپایه مولفه‌های پایداری فرهنگی(جدول۲)، که شرح آن رفت، این مولفه‌ها در فضاهای معماری و طبیعی باغ قدمگاه بررسی و تبیین می‌شوند. از آنجا که برخی از ویژگی‌های طراحی باغ دربرگیرنده چند مولفه و معیار پایداری فرهنگی می‌باشد، برخی از این معیارها به صورت مشترک در طراحی فضاهای باغ مورد بررسی قرار می‌گیرند. خلاصه این بررسی‌در جدول۳ نشان داده می‌شود.

بررسی و تبیین مولفه‌های پایداری فرهنگی در باغ قدمگاه نیشابور

عدالت اجتماعی ، تعاملات اجتماعی و مشارکت شهروندان

فضا و عناصر طبیعی: برخلاف بیشتر باغ های ایرانی‌که خصوصی هستند باغ قدمگاه فضایی عمومی حول مکانی مقدس است (Pakdaman, 2004, p. 147). از این رو امکان استفاده کلیه شهروندان از فضای محصور و خنک باغ و درختان میوه و غیره را فراهم می آورد.

فضا و عناصر معماری: خیابان قدمگاه، علاوه بر این که دسترسی به مجموعه بالادستی را فراهم می‌کند به تدریج و از زمان شاه عباس به بعد خدمات میان راهی را برای مسافران و زوار ارایه داده‌است که شامل چاپارخانه، کاروانسرا ، حمام و.. می‌باشند (Pakdaman, 2004, p. 146).همچنین

وجود باغی نیمه محصور در بخش پایینی و طاق‌هایی برای اسکان مسافران و زوار، امکان ایجاد رفاه و تعاملات اجتماعی برای کلیه شهروندان را فراهم می‌سازد(تصویره). به عبارتی از عوامل مهمی که وجود باغ نیمه محصوررا قبل از ورود به باغ اصلی در این مجموعه توجیه می‌کند، عملکرد منزلگاهی و زیارتی بودن این مجموعه است(Naeema, 2006, p. 208)

تصویره: راست:باغ نیمه محصور در پایین مجموعه، چپ: تعبیه طاق نماها برای اسکان زوار(نگارنده)

ایجاد حس آرامش وسرخوشی و حس تعلق به مکان

فضا و عناصر طبیعی: پس از پایین‌ترین حیاط که دارای فضاهایی برای اسکان زوار است، حیاط دوم با اختلاف هفت پله قرار دارد. با توجه به فضای سبز ، حوض نسبتا بزرگ و آبی‌که از فضای بالادست با صدای آرامبخشی‌که از گذر آن از سینه‌کفتری ایجاد شده و به داخل حوض پایین می‌ریزد، تاثیر فضاهای‌عمومی‌تر را بر ذهن‌کاسته و آمادگی برای ورود به فضای مقدس باغ را افزایش می دهد(Rezazadeh Ardebili & Fazelzadeh Tamam, 2016, p. 99). ترکیبی از حوض ها و حوضچه‌ها که در طول مسیر آب جاری قنات ها قرار دارند و به عنوان مخازن آب عمل می‌کنند بهمراه جویهایی منشعب از همین محور میانی موجب ایجاد صدایی دلنشین و تلطیف وخنک شدن فضای باغ می شوند(Pakdaman, 2004, p. 145).

فضا و عناصر معماری: بناهایی که وزن بصری بالایی دارند باعث ایجاد حس دلبستگی مکانی برای افراد و قابل شناسایی می شوند(Mohammad alizadeh & Esbah tuncay, 2019, p. 47). در مجموعه قدمگاه، پس از عبور تدریجی از حیاط های اول و دوم، حیاط سردرقرار دارد که حیاط سوم است و امکان دید به ساحت باغ را فراهم می‌کند. سپس چهارمین حیاط رویت کامل بقعه و فراموشی دنیای بیرون را امکان پذیر می‌سازد(Rezazadeh Ardebili & Fazelzadeh Tamam, 2016, p. 99). بنای بقعه، شبیه کوشکی هشت ضلعی با کاشیکاری معرق دوره صفوی و کاشی خشتی هفت رنگ دوره قاجار است که با گنبدی بر روی آن در مرکزیت یالاترین حیاط و فضای سبز قرار دارد(Daneshdust, 2002, pp. 61-62). وجود چنین بنایی با وزن بصری بالا در بالاترین سطح مجموعه موجب ایجاد حس دلبستگی مکان برای افراد می‌شود(تصویر۳). همچنین، قرارگیری فضاهای خدماتی و رفاهی در پایین‌ترین سطح مجموعه آسایش را برای بازدیدکنندگان و زوار فراهم می‌آورد. این تنوع و انعطاف‌پذیری فضایی، از جمله معیارها در ایجاد سرزندگی و پویایی در بنا است(Siami et al, 2023).

خوانایی

توسعه و دقت نقشه‌های شناختی، مسیریابی و رفتار فضایی افراد از کیفیت خوانایی تاثیر می پذیرد. خوانایی فضا با تعابیری نظیر فضای ساده، منسجم، قابل فهم و درک و غیره تعریف می شود(Motalebi et al, 2019, p. 145).

فضاها و عناصر طبیعی و معماری: استفاده از نظم هندسی مشخص، مسیرهای مستقیم و عمود بر هم و قرار دادن بقعه در میانه بالاترین حیاط همگی در شفافیت و خوانایی مجموعه موثر است. استفاده ازتمامی عناصر طبیعی و محیطی و به خدمت گرفتن اجزا و عناصر معماری می‌تواند درخلق مفهوم سلسله مراتب کارآمد باشد(Rezazadeh Ardebili & Fazelzadeh Tamam, 2016, p. 98).

طول تمام مجموعه قدمگاه برابر با ۲۲۰ متر است در چهار سطح با طول نسبتا برابر تشکیل شده است. این محور طولی به نحوی انتخاب شده که ضمن آنکه مسیر دسترسی به بقعه را زیاد طولانی و دور از دسترس نمی‌کند، زمان لازم را برای درک فضا و تجربه سطوحی با ویژگی‌های کاملا متمایز فراهم می‌آورد(Pakdaman, 2004, p. 150). از آنجاکه خوانایی کیفیتی محیطی است که سبب می‌گردد سیمای شهر و منظر بهتر به ذهن سپرده شود(Motalebi et al, 2019)، کاشت درختان کاج در دو طرف خیابان قدمگاه موجب خوانایی این فضا گردیده است . امروزه برخی درختان به خاطر قطع شدن آب رودخانه خشک و برخی نیز توسط مردم بریده شده‌اند(Golestani & Shrifzadeh, 2011, p. 64). همچنین توجه به مقیاس انسانی و جهت‌یابی مناسب فضاها(Siami et al, 2023) از دیگر مولفه‌های خوانایی می‌باشندکه در باغ قدمگاه ضمن توجه به مقیاس انسانی، جهت یابی فضا در راستای محور میانی انجام گرفته‌است.

امنیت اجتماعی

در باغ و مجموعه قدمگاه، ایجاد محصوریت، حفظ حریم و رعایت سلسله مراتب در رسیدن به بقعه موجبات ایجاد حریم و امنیت اجتماعی در آن می‌گردد.

فضا و عناصر طبیعی: بر خلاف بسیاری از مکان‌های مذهبی که دارای فضای شاخصی با عنوان صحن می باشند، این عنصر مقدس با باغی احاطه گشته است. البته محصوریت وجه مشترک این باغ با سایر باغ های ایرانی است. همچنین محصوریت به عنوان مکانی مقدس وجه اشتراک آن با سایر فضای مذهبی است(Pakdaman, 2004, p. 147).

فضاو عناصر معماری: در باغ قدمگاه ، خیابان در پایین‌ترین سطح عمده فضاهای خدماتی را در بر می‌گیرد. محوطه نیمه محصور با دو متر اختلاف ارتفاع از سطح پایینی، اگر چه فضایی عمومی محسوب می‌شود ولی بر خلاف فضای نیمه محصور پایین که مکانهایی برای اسکان زوار در نظر داشته، فاقد هرگونه عنصر خدماتی است که موجب حرکت تدریجی از فضاها و عملکردهای دنیوی و مادی به سوی فضا و عملکردهای زیارتی و معنوی می‌گردد(Pakdaman, 2004, p. 149). قرارگیری مجموعه متناسب با شیب کوه و استقرار بقعه بر روی ارتفاعات، امکان دید و منظر آسان وتسلط بر فضا را که از معیارهای امنیت اجتماعی است، فراهم می‌کند(Siami et al, 2023). همچنین، در این مجموعه فضای جلوخان در حدفاصل میان ورودی به مجموعه و کوچه و گذر قرار داشته که امروز تخریب شده است. فضای جلوخان در معماری ایرانی نه صرفا به جنبه‌های کارکردی، بلکه به عنوان وسیله‌ای برای تضمین بهره‌وری معنوی و آماده‌سازی ذهن مخاطب بوده و به عنوان اولین بخش از سلسله مراتب ورودی به فضاهای‌معماری، باگسترده‌شدن درسطح ودر اختیارگرفتن عرصه‌ای نسبتا وسیع باعث تعریف بهتر ورودی می‌شده‌است(Rezazadeh Ardebili & Fazelzadeh Tamam, 2016, p. 98). درسومین سطح که سردر قرار دارد، ایوان‌هایی به صورت قرینه در اطراف قرار دارند. حیاط سردر با جداره تعریف‌می‌شود. جداره دارای امکانات بالقوه معرفی حریم و کیفیت تمایز عرصه خصوصی از عرصه اجتماعی و عمومی است (Rezazadeh Aedebili & Fazelzadeh Tamam, 2016, p. 100).

حفظ هویت و میراث فرهنگی

فضا و عناصر طبیعی: از کارکردهاي منحصر به فرد خیابانهای‌صفوی ایجاد سلسله مراتب قوي براي رسیدن به عنصر استقرار یافته در انتهای محور بوده و کارکردهای شاخصي نظیر کاخهاي شاهي یا کاربریهاي مذهبي، پاياني

به یادماندني را براي اينگونه راهها رقم مي‌زده است. از طرفي در نمونه‌هايي نظير قدمگاه نيشابور استقرار عنصر مذهبي در انتهاي خيابان مشاهده می شود که این ویژگي موجب القای حرمت و تقدس مکان در ذهن زائران و عاملي برای هدایت آنها بوده است. به گونه ای که در مورد قدمگاه، کاروانیان با انحراف از جاده کاروان رو با طي خياباني به طول سه کيلومتر به زيارت بقعه قدمگاه مي شتافته اند(Golestani & Sharifzade, 2011, p. 66). در طراحی و هندسه باغ قدمگاه نیز، حفظ هویت و میراث باغ سازی ایرانی مشاهده می شود که مبتنی بر الگوی باغ سازی ایرانی بوده است(تصاویر ٤-٢). به عنوان مثال طرح کرت‌بندی باغ تلفیقی از الگوی مرجع باغ های ایرانی است که در آن محورهای حرکتی به صورت یک محور اصلی عمودی و دو محور افقی فرعی عمود بر آن می‌باشند (Beheshti & Kheirandish, 2016). همچنین، تلاش برای استفاده نمادگرایانه از طبیعت در غالب اماکن دینی وجود داشته و همانگونه که در متون تاریخی آمده در قدمگاه باغ های بسیار و میوه های فراوان و در اطراف بقعه درختان توت و درختان چنار کهنسال بسیار بوده است(Varmaghani, 2023, p. 112).

فضاو عناصر معماری: از نظر جامعه‌شناسی‌دینی، زیارت، دربردارنده شیوه‌های اساسی ارتباط نمادین انسانها یعنی زبان گفتاری، نوشتاری و جسمانی است که آموزش و حفظ میراث فرهنگی را تسهیل می‌کنند(Molaei, 2016, p. 91). احداث باغی به شیوه باغ ایرانی بدین منظور توسط شاه عباس صفوی بیانگر حفظ هویت و پاسداشت ارزش های میراث فرهنگی می باشد. علاوه بر هندسه باغ، طراحی بقعه هشت ضلعی آن نیز برگرفته از معماری کوشک‌های باغ های ایرانی در دوره صفوی است (Denshdust, 2002). الگوی باغ قدمگاه را شاید بتوان با الگوی آتشکده‌ها و چهار طاقی‌های خارج از فضای شهری در دوران پیش از اسلام مقایسه کرد که درآنها فضای مقدس نگهداری آتش در زیر یک چهارطاقی و مشرف به فضاهای اصلی است که کاملا باز است. در باغ قدمگاه چشمه جایگزین آتش می شود(Pakdaman, 2004, p. 148). به جز سلسله مراتب کالبدی و کاربردی، در این مجموعه سلسله مراتب هشت مرحله ورود امام رضا(ع) به صورت مفهومی تجلی یافته که از ویژگی‌های مهم در هویت معماری ایرانی بوده می باشد (Rezazadeh Ardebili & Fazelzadeh Tamam, 2016, p. 99).

بومی گرایی

طراحی بوم‌گرا راهی برای یکپارچه‌سازی اهداف انسانی با جریان، الگوها و چرخه‌های طبیعی است و راه حل‌هایی را توسعه می‌دهد که مطابق با زمینه فرهنگی باشد(Mohebbi & Tahbaz, 2023, p. 78). این ویژگی‌ها در فضاهای باغ قدمگاه بدین شرح است:

فضا و عناصر طبیعی: در آبیاری باغ مزار قدمگاه از همان شیوه آبیاری بومی بوسیله قنات ها استفاده شده که از طریق دو قنات صورت می پذیرد. قنات اولی از بالا و شمال باغ وارد شده و در راستای محور میانی تا جنوب ادامه می یابد و در همان محور به خارج باغ هدایت می‌شود. قنات دوم، از پایین ده از طریق لوله‌ای به محل چشمه اصلی وارد شده و در میانه باغ به قنات اول می‌پیوندد. علاوه بر آبیاری، نظام کاشت درختان باغ نیز مبتنی بر کاشت گیاهان بومی و مثمربوده که در هماهنگی با اقلیم محلی است. در دوکرت بزرگ درختان کاج کاشته شده که بعدها در دوران بازسازی درختان گردو، چنار و توت هم بدانها افزوده شده است(Pakdaman, 2004, p. 145). نظام های آبیاری و کاشت در هماهنگی با شرایط محیطی و الگوهای فرهنگی باغ ایرانی بوده اند.

فضا و عناصر معماری: طراحی بناها بویژه بقعه به عنوان بنای اصلی، برگرفته از شیوه های بومی و تاریخی معماری ایرانی است.به عنوان مثال، بکارگیری گنبد دوپوسته از جمله راهکارها درسازگاری با بوم و اقلیم محلی بوده ومصالح مورد استفاده در آن مصالح بوم آورد آجر همراه با تزیینات کاشی‌کاری دوره صفوی می‌باشد. علاوه بر بقعه، درساخت

جداره‌ها و سایر فضاهای معماری، مصالح بومی(خشت و آجر) به کار رفته‌که ضمن دسترسی آسان با اقلیم و طبیعت سازگار است.

هماهنگی با بستر و محیط پیرامون

فضا و عناصر طبیعی و معماری : تصاویر تاریخی و نقشه های قدیمی نشانگر امتداد محور طولی میانی باغ قدمگاه به صورت خیابان اصلی بوده که تا میانه زمین‌های کشاورزی پیش‌روی می‌کرده‌است(Golestani& Sharifzadeh, 2011, p. 60)(تصویر۶). استقرار مجموعه بر روی دامنه کوه کاملا منطبق با شیب کوه و جهت مسیر آب قنات می باشد که بیانگر انطباق مجموعه با ویژگی های جغرافیایی و محیطی بستر بوده است. قرارگیری باغ در انتهای خیابان قدمگاه ، کاشت گیاهان بومی و مشابه در باغ و خیابان و استفاده از مصالح بومی نشان از هماهنگی مجموعه باغ قدمگاه با بافت شهری و انسجام و تداوم کالبدی آن با بستر و محیط پیرامون دارد. علاوه بر این، محصوریت مجموعه بیانگر هماهنگی مجموعه با شرایط اقلیمی و مولفه‌های فرهنگی و مذهبی باغسازی ایرانی می‌باشد.

تصویر۶: عکس هوایی قدیمی باغ و خیابان قدمگاه: تداوم محور میانی باغ به صورت خیابان تا باغ ها ومزارع پیرامون(Golestani& Sharifzadeh, 2011, 60)

در جدول۳، مولفه‌های پایداری فرهنگی در فضاهای طبیعی و معماری باغ قدمگاه به اختصار تبیین می‌شوند:

جدول۳: جمع بندی مولفه‌های پایداری فرهنگی در باغ قدمگاه نیشابور(نگارنده)

مولفه‌های پایداری فرهنگی	مولفه‌های پایداری فرهنگی در فضاها و عناصر طبیعی	مولفه‌های پایداری فرهنگی در فضاها و عناصر معماری
عدالت اجتماعی	باغ عمومی برای استفاده کلیه شهروندان	ایجاد فضاهای خدماتی در سطوح پایین‌تر مجموعه(اسکان، کاروانسرا، حمام و...)
تعاملات اجتماعی و مشارکت شهروندان	امکان برقراری تعاملات اجتماعی و مشارکت زوار در باغ عمومی	امکان تعاملات اجتماعی با وجود باغ های نیمه‌محصور وفضاهای عمومی
ایجاد حس سرخوشی، آسایش و تعلق به مکان	ایجاد حس آسایش با وجود کرت های گیاهان در کلیه سطوح، سلسله مراتب حضور از فضای عمومی به خصوصی با استفاده از جویها، حوض ها، آبراهه های شیبدار و ...	حس تعلق به مکان با وجود بقعه در بالاترین حیاط با وزن بصری بالا، انعطاف پذیری فضایی و حرکت از فضای عمومی به سمت مکان زیارتی(بقعه)

خوانایی	نظم هندسی در شیوه کاشت و استفاده از گیاهان مشخص در معابر و خیابان اصلی	هندسه مبتنی بر تقارن، محوریت و سلسله مراتب، جهت یابی مناسب مجموعه درراستای محور میانی، قرار گیری بناها بر روی چهار سطح برابر
امنیت اجتماعی	حفظ حریم و محصوریت مکان مقدس با گیاهان باغ	ایجاد حریم با طراحی فضای جلوخان ، تفکیک فضاها و حرکت تدریجی از فضاهای عمومی به خصوصی
حفظ هویت و میراث فرهنگی	نظام‌های طبیعی(کاشت و آبیاری) متاثر از نظام‌های طبیعی باغ ایرانی، نماد گرایی با عناصر طبیعی(گیاهان)	هندسه باغ ملهم از هندسه باغ ایرانی، طراحی بقعه با الهام از کوشک‌های باغ های صفوی، قرارگیری چشمه در زیر چهارطاق و رعایت سلسله مراتب هشت گانه از ابتدا تا انتهای باغ با تاثیر از مراحل هشتگانه عرفان ایرانی
بومی گرایی	استفاده از شیوه‌های بومی در آبیاری(قنات ها) و کاشت گیاهان بومی	استفاده از معماری و تزیینات بومی ایرانی در طراحی بقعه(گنبد دوپوسته، کاشیکاری و..)، استفاده از مصالح بومی(خشت، آجر)
هماهنگی با بستر و محیط پیرامون	اتصال باغ با مزارع اطراف توسط خیابان قدمگاه، پیروی کالبد باغ از شیب کوه و مسیر قنات	-

پس از تشریح مولفه‌های پایداری فرهنگی در فضاهای طبیعی و معماری باغ قدمگاه، انطباق پذیری هرکدام از این فضاها با مولفه های نامبرده بررسی و مشخص می‌شود. انطباق با مولفه‌های نامبرده با مربع‌های سیاهرنگ و عدم انطباق با مربع‌های سفید نمایش داده خواهند شد(جدول۴):

جدول ۴:ارزیابی مولفه‌های پایداری فرهنگی در فضاهای طبیعی و معماری باغ قدمگاه(نگارنده)

مولفه های پایداری فرهنگی	ضوابط پایداری فرهنگی در فضاها و عناصر طبیعی	انطباق	ضوابط پایداری فرهنگی در فضاها و عناصر معماری	انطباق
عدالت اجتماعی	مکانهای عمومی در زیر سایه درختان	■	فضاهای خدماتی طاق نماهای یکسان در مجاورت هم برای اسکان	■
تعاملات اجتماعی و مشارکت شهروندان	امکان برقراری تعاملات اجتماعی و مشارکت زوار در باغ عمومی	■	امکان تعاملات اجتماعی با وجود باغ های نیمه محصور وفضاهای عمومی	■
ایجاد حس سرخوشی، آسایش	وجود گیاهان سبز و حوض ها و جویهای آب در همه سطوح	■	-	□
حس تعلق به مکان	-	□	وجود بقعه در بالاترین مکان با گنبد ووزن بصری بالا	■
خوانایی	خوانایی خیابان اصلی به سبب کاشت درختان کاج در دو طرف	■	نظام هندسی و مسیرهای مشخص باغ	■

امنیت اجتماعی	محصوریت بقعه با گیاهان باغ	■	سلسله مراتب و تفکیک فضاها از فضاهای عمومی تا بقعه	■
حفظ هویت و میراث فرهنگی	بازتاب نظام های آبی و کاشت باغ ایرانی	■	الهام از کوشک ایرانی در معماری بقعه و چهار طاقی ایرانی بر روی چشمه	■
بومی گرایی	آبیاری توسط قنات، کاشت گیاهان مثمر و بومی	■	شیوه ساخت و استفاده از مصالح بوم آورد	■
هماهنگی با بستر و محیط پیرامون	طراحی باغ برپایه باغ تخت ایرانی و در هماهنگی با بستر جغرافیایی (شیب کوه و مسیر قنات)	■	-	□

نتیجه گیری

این پژوهش با هدف شناسایی مولفه‌های پایداری فرهنگی در باغ قدمگاه نیشابور عنوان نمونه تاریخی از باغ مزارهای ایرانی انجام شد. از آنجایی که پایداری فرهنگی یکی از ابعاد اصلی توسعه پایدار است، شناخت و کاربرد این مولفه‌ها در طراحی منظر می‌تواند گامی مثبت در دستیابی به اهداف توسعه پایدار، شناسایی و حفاظت از مناظر فرهنگی باشد. باغ مزار قدمگاه به تصدیق پژوهشگران، مکانی یادمانی بوده که به افتخار ورود و قدوم امام رضا(ع) در آن محل دردوره صفوی بناگشته و طبق شاخص های یونسکو، ویژگی‌های مبتنی بر منظرفرهنگی را داراست. در این راستا، ضمن تبیین و شناخت مولفه‌های پایداری فرهنگی بر پایه دیدگاه اندیشمندان که به طور مشترک شامل مواردی چون امنیت وعدالت اجتماعی، مشارکت شهروندان، حفظ هویت و میراث فرهنگی، حس تعلق به مکان، بومی‌گرایی، احساس آسایش و سرخوشی، خوانایی و انطباق با بستر می‌باشند، تلاش شد تا این مولفه‌ها با ویژگی‌های باغ قدمگاه نیشابور مورد بررسی تطبیقی قرارگیرند. مطابق با بررسی‌های انجام شده، به جز مواردی اندک همچون حس تعلق به مکان در فضای سبز، ارتباط و تعامل بقعه با بسترپیرامون وحس سرخوشی‌در آن، طراحی باغ قدمگاه در همه موارد با مولفه‌های پایداری فرهنگی مطابقت دارد. بنابراین یافته‌ها در راستای پاسخ به پرسش پژوهش که چه مولفه‌های پایداری فرهنگی در طراحی باغ قدمگاه به کار رفته‌اند، نشان می‌دهند که ایجاد فضاهای سبز همگانی و فضاهای خدماتی و رفاهی عمومی، شاخص‌های موثر در برقراری عدالت اجتماعی، تعاملات شهروندان و حس نشاط و سرخوشی در آنان، بهره‌گیری از الگوها و نمادهای فرهنگی و بومی، شاخص‌های موثر در ارتقای حس تعلق به مکان وحفظ هویت و میراث فرهنگی ، توجه به زمینه های کالبدی و تاریخی، شاخص‌های هماهنگی با بستر و استفاده از هندسه و تناسبات در طراحی از شاخص‌های موثر در وضوح و خوانایی فضا می‌باشند. مولفه‌های پایداری فرهنگی در طراحی باغ مزارهای ایرانی می‌توانند درآمدی بر شناخت و حفاظت از مناظر تاریخی بوده و به عنوان الگویی مناسب در طراحی منظر در نظر گرفته شوند. یافته‌های این مقاله می‌توانند مبنایی برای پژوهش‌های آتی نظیرمطالعه سایر جنبه‌های توسعه پایدار در طراحی باغ قدمگاه، بررسی تطبیقی قدمگاه نیشابور با سایر باغ مزارهای ایرانی با رویکردپایداری‌فرهنگی و امکان‌سنجی تعمیم ویژگی‌های پایداری فرهنگی باغ قدمگاه در طراحی فضاهای سبز معاصرباشند.

Refrence

Axelsson, R.; Angelstam, P.; Degorman, E.; Teitelbam, S.; Elabakidze, M.; Derotz, M. (2013). Social and Cultural Sustainability: Criteria, Indicators, Verifier Variables for Measurements and Map for Visualization to Support Planning. *AMBIO: A Journal of Human Environment*, 42(2), 215-228.https://doi.org/10.1007/s13280-012-0376-0.

Sustainability and Resilience: Socio-spatial Perspective. (PP. 89-103). Delft: TU Delft Open Publisher.

Mahdizadeh, S. (2013). The Role of Religion and Tradition in Garden Conservation: A Case Study Qadamgah Tomb-Garden.***40 Annual Conference: The Midwest Art History Society, Islamic Architecture.*** Ohio State University, Columbus, Ohio, USA, 3-21.

Marsio, L. (2006). *Fair Culture-culture for Sustainable Development*. Cultural Sector and Development Work in the Nordic Countries.

Mehan, A., & Soflaei, F. (2017). Social Sustainability in Urban Context: Concept, Definitions and Principles**.** ***The 10th EAAE-ARCC International Conference***. Lisbon, Portugal, 293-300. https://doi.org/10.1201/9781315226255-47

Mohammad Alizadeh, E.& Esbah Tuncay, H. (2019). Social Sustainability in Landscape Design Elements (Case Study: Istanbul Technical University Maslak Campus). *International Journal of Landscape Architecture Research*, 3 (1), 39-55.

Mohammadi, M., & Farahbaksh daghigh, R. (2024). Investigating the Dimentions of Cultural Sustainability and Compiling Conceptual Framework. *The Art of Green Management*, 2(1), 61-74(In Persian with English abstract). 10.30480/agm.2023.4955.1040

Molaei, A. (2016). Religious Tourism in Path of Imam Reza Journey to Iran. *Journal of Greater Khorasan*, 7(23), 89-104(In Persian with English abstract).

Mohebbi, H.&Tahbaz, M. (2023). Roots and Concepts of Ecological-Landscape Development and its Common Grounds with Iranian Architecture and Urbanism. *Manzar*, 15(63):7-85. https://doi.org/10.22034/manzar.2022.309695.2158

Motalebi, Gh., Zarghami, E.& Saadati vaghar, P. (2019). The Role of Open Space Legibility on Social Interactions in Residential Complexes (Case Study: Saeedieh Residential Complex: Hamedan). Journal of Architecutre & Urbanism (JIAU), 9(2):139-156(In Persian with English abstract). https://doi.org/10.30475/isau.2019.87938

Ansari, M. (2011). Persian Garden, the Common Language of Landscape Architecture in India and Iran. *Manzar*, 3(13), 6-7(In Persian with English abstract).

Beheshti, S.M.& Kheirandish, M. (2016). A comparative study of the two gardens of Ghadagamah of Neishabour and Khajeh Rabie Garden of Mashhad. ***4th National Conference on Sustainable Development in Geography, Planning***, Architecture and Urban Planning. Tehran: July2016, 1-10(In Persian)

Daneshdust, Y. (2002). The Tomb-Garden. *Waqf, Eternal Legacy*, 35- 36, 59-64(In Persian)

Einifar, A.& Eshrati. P. (2018). A holisitic approach to"the relationship between culture and nature" in "cultural landscape", Case study of Bam, Iran. *Journal of Fine Arts: Architecture and Urban Planning*, 22(4), 81-92(In Persian with English abstract). https://doi.org/10.22059/jfaup.2018.207385.671397

Fadaie, H. (2022). The Pattern of Persian Gardens 'Design Considering to Attributes of Hot and Arid Desert Climate (BWhs)-Case Studies: Dolatabad and Fin Gardens. *Life Space*, 2 (1), 1-22(In Persian with English abstract).

Fadaie Tamidjanie, H., Mofidi Shemirani, S.M., Mansouri, S.A.& Faizi, M. (2020). A Comparative Study on Persian Gardens of Chehelsotoun and Hashtbehesht of Isfahan with the Parameters of Sustainable Landscape in order to Respond to Climatic Objectives in Arid Regions. Hoviatshahr, 2(14), 31-42(In Persian with English abstract). https://doi.org/10.30495/HOVIATSHAHR.2020.14223

Golestani, S.& Sharifzadeh, s. (2011). A Study on Features of Safavid Avenues (Khiaban). *BAGH-E-NAZAR*, 8(17): 59-68(In Persian with English abstract).

Haghi, H.& Zabihi, H. (2012). Social and Cultural Sustainability. *International Journal of Architecture and Urban Development (IJAUD)*, 4(2), 31-38

Kosanovik, S., Glazar, T., Stamenkovic, M., Folic, B. & Fikfak, A. (2018). About Socio-cultural Sustainability and Resilience. A. Fikfak, S. Kosanović, M. Konjar, & E. Anguillari(Ed),

Naeema, Gh. (2006). *The Gardens of Iran*. Tehran: Payam Publication (In Persian).

Naghdi, R., Imanpour, M.T., Abbassi, J& Salmani Rahimi.A.(2020). Investigation of Imam Reza(A.S.) Residence in Nishapur with emphasis on books of Qyoun Akhbar Al-Ridha(AS) and the history of Nishapur(Tarikh-i-Nishapur) as well as historical and archeological evidences. *Journal of Greater Khorasan*, 10(37), 17-30(In Persian with English abstract)

Namaki, M., Sharifi.S.& Latifi, M. (2024). Cultural Frameworks of Cities: An Analysis of Requirements and Challenges of Sustainability of Cultural Landscapes in Compiling Cultural Maps. *Journal of Studies of Kashan*, 15(2), 25-46(In Persian with English abstract). https://doi.org/10.22052/kashan.2022.246593.1048

Nazari, F.& Nikzad, Z. (2013). Recognizing the migration route of Imam Reza (AS) in Iran based on historical works and places *Athar*, 62, 107-123(In Persian).

Nasr, T. & Emadi, M. (2021). Investigating the Role of Socio-cultural Sustainability Indicators in Urban Public Spaces' Development (Case Study: Kholdebarin Park and Eram Garden Street, Shiraz). *Journal of Urban Environmental of Policy*, 1(4), 57-76(In Persian with English abstract)

Ozel, B. (2023). *A Framework for Impacts of Bio-architecture on Social Sustainability: Existing Situation and Possibilities*. (Thesis for Master Program in Architecture). Graduate School, Izmir University of Economies.

Pakdaman, B. (2004). Ghadamgah garden and Complex of Neishabur. V. Norouzborazjani(Ed), *Persian garden: Ancient Wisdom, New Landscape* (pp.144-152). Tehran: contemporary Art Museum (In Persian).

Rahimi, R.& Shahamat.H.(2024). Enhancing Social Sustainability in Public Spaces: An Evolution of Garden Halls in Ilam, Iran. *International Journal of Sustainable Building Technology and Urban Development, 15* (4), 484-497. https://doi.org/10.22712/susb.20240034

Ramezani, L.&Nezam, M. (2017). Recognizing the concept of cultural landscape and definitions related to cultural landscape from the perspective of experts. Manzar-Farhangi, Retrieved(4/4/2025) from: https://anthropologyandculture.com/

Rezazadeh Ardebili, M.& Fazelzadeh Tamam, Z. (2016). Ghadamgah of Imam Reza(AS) in Neyshabur Garden Walk" The Work of Sheikh Bahai on the Orders of Shah Abbass Avval from Design to Concept. *Journal of Fine Arts: Architecture and Urban Planning*, 21(2), 93-108(In Persian with English abstract). https://doi.org/10.22059/jfaup.2016.60165

Sakhinia, R., Karami, I., Rafieian, M., & Javan Forouzandeh, A. (2019). The Qualitive Indicators of the Cultural Sustainability in Relation to the Quantitive Indicators of the Physical Density (Case Study: The Tree Residential Complexes in Tabriz Metropolis). Urban Planning Knowledge, 3(3), 109-130(In Persian with English abstract). https://doi.org/10.22124/upk.2019.14027.1262

Salehi Milani, S & Mohammadi, M. (2011). An Objectives and Indicators towards Cultural Sustainability. *Journal of Architecture and Urban Planning*, 3(5), 81-98. (In Persian with English abstract).

Shahcheraghi, A. (2011). *Paradigm of Paradise (Recognition and Re-creation of Persian Garden).* Tehran: Jahad Daneshgahi(In Persian)

Siami, Q., Salahi, M.&Fardi, Y. (2023). Urban Streets Pedestrians Ability Assay According to the Social Interactions Approach (Case Study: Mashhad Kuhsangi axis). *Journal of Greater Khorasan*, 13(49), 15-32(In Persian with English abstract). https://doi.org/10.22034/jgk.2022.317345.1010

Soini, K.; Birkeland, I., (2014). Exploring the Scientific Discourse on Cultural Sustainability. *Geoforum*, (51), 213-223. https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2013.12.001

Taylor, K.& Lennon, J. (2011). Cultural Landscape: a bridge between culture and nature. *International Journal of Heritage Studies*, 17(6), 537-554.

https://doi.org/10.1080/13527258.2011.618246

Varmaghani, H. (2023). Content Analytical Approach on Historical Descriptions of the Entrance Space of Religious Buildings Based on the Principles of Islamic Culture. *Glory of Art*, 14(4), 101-123(In Persian with English abstract). https://doi.org/10.22051/jjh.2022.40435.1797

Zarcone, T. (2020). Shrines (qadamgâh) and relics dedicated to Imam ʻAlî ibn Abî Tâlib in the Turkic and Indo-Persian area, *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, 13(March 2020), 31-49.